

Saiavürts ja ajumürk

Moonide siidjalt säravatele õitele on raske looduses vastast leida. Ja pole siis ime, et pardipoeg mooni ära armus...

Dekoratiivtaimena kasvatatakse Eestis üheaastaseid **unimagunat** (*Papaver somniferum*) ja **kukemagunat** (*P. rhoeas*). Väga harva võib näha ka **tulpmagunat** (*P. glaucum*), mis on meil aga niiskustundlikkuse tõttu väga kapriisne ega pruugi alati anda idanemisvõimelisi seemneid.

Püsilillena kaunistavad meie aedu **idamagunad** (*P. orientale*), mis õitsevad juuni algusest juuli alguseni. **Siberi magunad** (*P. nudicaule*) on õies juunist septembrini. Püsilillepeenardel võib näha ka **üheõielist magunat** (*P. monanthum*), harvem **kattelahist magunat** (*P. bracteatum*) ja teisi liike.

Eestis kasvab põllu-umbrohuna **liivmagun** (*P. argemone*) ja **põldmagun** (*P. dubium*). Aedades, parkides ning prahipaikadel võib leida metsistunud kuke- ja unimagunaid.

Majanduslikku tähtsust omavad magunatest vaid kaks liiki: unimagun ja kattelahine magun.

Kokku kuulub maguna perekonda uuematel andmetel 50 liiki Aasia, Lõuna-Aafrika, Austraalia ja Põhja-Ameerika lääneosa taimi. Euroopas, eelkõige Vahemere maades, esineb 26 liiki.

Magunatele on iseloomulikud longus õiepungad ja varakult langevad tupplehed. Suured korrapärase kujuga mõlemasugulised õied paiknevad varrel üksikult või moodustavad õi-

siku. Kaunid paljutolmukalised õied kahjuks ei lõhna. Taim sisaldab värvitut või värvilist piimmahla.

Magunaliste vili on kupar, mis sõltuvalt perekonnast või liigist sisaldab vaid ühe või palju õlirikkaid seemneid. Valminud seemned vabanevad kuprast pikipragude või avade kaudu. Magunad sisaldavad rohkelt alkaloide.

Mitmekülgne unimagun

Unimaguna suuri erksavärvilisi õisi saab imetleda juunist augustini. Sõltuvalt sordist kasvab ta 30–150 cm kõrguseks.

Eristatakse kahte alamliiki. Ainult kultuurtaimena on tuntud *P. somniferum* ssp. *somniferum*. Tema ülemised varrelehed on hõlmised, tupplehed paljad, helevioletsed tolmukanii did on ülaosas laienuvad. Kupar sageli ei avane. See alamliik on väga varieeruv kroonlehtede kuju ja värvitooni, kuparde suuruse ja kuju ning seemnete värvi poolest.

Teisel alamliigil ssp. *setigerum* on ülemised varrelehed tavaliselt sulglõhised, tupplehed vähemalt mõne harjaskarvaga, tumevioletsed tolmukanii didid niitjad või ülaosas laienuvad. Kuprad on alati avanevad.

Unimagunast on aretatud palju sorte, mis kasutusotstarbe järgi jaotatakse dekoratiiv-, õli- ja oopiumisortideks.

Dekoratiivsortidest võiks mainida järgmisi: tulipunane 'Cherry Glow', valge südamikuga erkpunane 'Queens Poppy', mustjaspunane 'Black Peony', eriti suurte täidisõitega 'WhiteCloud' jt.

Unimagun sobib hästi maakodu aeda.

Õlisordid on näiteks 'Rekord', 'Jõgeva hall', 'NovinkaK-198', 'Tatarstan'; oopiumisordid 'Tjan-San 27', 'Tarbagatai-20' jt. Oopiumi- ja õlisorte üksnes väliste tunnuste alusel üksteisest eristada pole võimalik.

Sõltumata kasutusotstarbest, sisaldavad kõik unimaguna sordid suuremal või vähemal hulgal alkaloide. Seega on kõik taimeorganid mürgised, välja arvatud küpsed seemned.

Ravim ja meelemürk

Algselt oli inimese eellane taimetoiduline. Ürgühiskonnas õpiti esmalt tunda tugeva toimega oksleajavaid, joovastavaid ja valuvaigistavaid taimi, sest nende raviefekt avaldus kiiresti. Sellised taimed olid näiteks luuderohi, koera-pöörirohi, verev sörmkübar, kokapõõsas, ja ka unimagun.

Unimaguna alkaloide, millel põhineb taime tuntus valu- ja kõhavaigistava vahendina, nimetatakse opiaatideks. Neist osa kuulub narkootiliste ainete hulka. Levinumad looduslikud narkootilised opiaadid on oopium, morfiin, kodeiin jne.

Oopiumiks nimetatakse unimaguna hangunud (kuivanud) piimjat mahla, mida saadakse kasvueas kupardesse tehtud lõigetest.

Homerose aegadel oli Kreekas oopium kõhukinnisti ja uimastusvahend. Indias on oopiumi mainitud 13., Hiinas 17. sajandil, mil seda kasutati ka düsenteeria raviks või süstiti mõnuainena. Euroopa meditsiinis hakkas oopiumi kasutama Paracelsus 16. sajandil.

Mooniseemned on väärtuslik toiduaine

Küpsed unimaguna seemned oopiumi ei sisalda. Neis on rohkelt õli jm väärtuslikke toitaineid. Seemneid

Taani lipu värvides unimaguna sort 'Danebrog'.

Unimaguna suuri säravaid õisi saab imetleda juunist augustini.